

УДК 332.122

*Є. О. Костенко,*  
*аспірант,*  
*Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка*  
*В. В. Мирошниченко,*  
*аспірант,*  
*Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка*

## ЕНЕРГОТРАНЗИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

***Анотація.** В статті досліджено та проаналізовано енерготранзитний потенціал, його сучасний стан. Розглянуто проблеми та перспективи реалізації потенціалу енерготранзиту як пріоритетного розвитку нафтогазового комплексу в системі забезпечення енергетичної безпеки.*

***Ключові слова:** енерготранзитний потенціал, газовий транзит, транзит нафти, нафтогазовий комплекс, енергетична безпека, паливно-енергетичні ресурси.*

***Annotation.** This article is devoted to investigation of energy transit potential and evaluation of its current state. The analysis of problems and prospects of potential energy transit was conducted in the article and identified as a perspective area of the development of oil and gas sector in the direction of providing energy security.*

***Keywords:** energy transit potential, gas transit, oil transit, oil and gas sector, energy security, fuel and energy resources.*

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Серед вагомих наукових досліджень з питань транзитного потенціалу України можна виокремити праці Т. Войченко, С. Джулай, А. Новікова, О. Мініної, О. Клен, А. Пасічник, Д. Прейгер, О. Собкевич, С. Шаповал, А. Хахлюк та інших. Значний внесок у дослідження проблем оцінки та шляхів забезпечення енергетичної безпеки, зробили вітчизняні вчені: В. Бараннік, С. Бевз, З. Варналій, Д. Волошин, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Закревський, М. Земляний, Д. Зеркалов, Ю. Колесник, І. Крижанівський, В. Ксьонзенко, А. Сухоруков, О. Сердюченко, А. Шевцова, В. Шлемко, А. Щокін, та ін. Аналіз останніх досліджень і публікацій дав можливість зробити висновок про те, що проблема енерготранзитного потенціалу України в контексті забезпечення енергетичної безпеки на сьогодні є недостатньо розробленою і потребує значного вдосконалення.

**Метою статті** є дослідити сучасний стан енерготранзитного потенціалу України, проблеми та перспективи його реалізації в системі забезпечення енергетичної безпеки.

### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Забезпечення економіки будь-якої країни світу енергоносіями є одним із важливих чинників енергетичної безпеки, особливо в тих державах, запаси нафти й газу яких недостатні для задоволення потреб національної економіки. Україна належить до енергодефіцитних країн – за рахунок власних джерел вона задовольняє свої потреби у паливно-енергетичних ресурсах (ПЕР) менш ніж на 50 відсотків. Але, Україна має унікальне географічне розташування як транзитна держава і територіально знаходиться на шляху значних енерготранзитних потоків. Вона завоювала певну нішу в світовому транзитному бізнесі: починаючи з 1992 р., підписано 142 міжнародні угоди, які визначають співпрацю з транспортниками понад 80 країн світу. За даними НАК «Нафтогаз України», саме з території України почалися і перші у світі експортні поставки природного газу: до Польщі - з 1944 р., Чехословаччини - з 1967 р., пізніше - до Австрії.

Актуальність проблеми підвищення енерготранзитного потенціалу України в системі забезпечення енергетичної безпеки підтверджується прогнозами експертів, які оцінюють збільшення світового споживання енергоресурсів у середньому на 2,1% на рік. Згідно з прогнозами Департаменту енергетики США (DOE), Комісії Євросоюзу та Міжнародного енергетичного агентства (International Energy Agency — IEA) споживання енергоресурсів у світі до 2030 р. зросте більш як на 60%. У результаті планується підвищити використання енергоресурсів з 9 млрд. т нафтового еквівалента (н. е.) до 15–18 млрд. т н. е. у 2030 р. Прогнозне споживання природного газу в світі до 2030 р. зросте майже вдвічі і становитиме 5 трлн. куб. м/рік. За оцінками, виконаними компанією «BP», і дослідженнями «USGS\_2000», нині обсяг видобутку голубого палива дорівнює 2,53 трлн. куб. м. за існуючих запасів 156 трлн. куб. м.

Саме тому питання експорту енергоносіїв з нафтодобувних регіонів становить значний інтерес не тільки для видобувних країн і споживачів, а й для держав транзитної зони, до яких належить Україна.

Наявність потужних транспортних енергосистем дозволяє Україні більш надійно організувати імпорту енергоносіїв, в якому має значну потребу й мати важелі впливу у відстоюванні власних інтересів, протистояти тиску монопольних постачальників енергоресурсів та підвищувати рівень енергетичної безпеки.

Енерготранзитний потенціал України представлений нафтотранспортною і газотранспортною системами, що є стратегічним вектором розвитку як паливно-енергетичного комплексу так і національної економіки в цілому.

Українська газотранспортна система (ГТС) - друга в Європі за потужністю після російської. Газотранспортна система складається з магістральних газопроводів загальною довжиною 39,8 тисяч кілометрів, в тому числі 14 тис. км діаметром 1020-1420 мм, 74 компресорна станції (112 компресорних цехів) загальною потужністю 5450 МВт, 13 підземних сховищ газу з активним об'ємом 32 млрд. куб. м. Пропускна здатність ГТС на кордоні України і Польщі, Румунії, Білорусії і Молдови — 178,5 млрд. куб. м.

Щороку транспортується для споживачів України близько 50-60 млрд. куб. м і транзитом до країн Західної та Центральної Європи 110-120 млрд. куб. м природного газу (рис. 1.). На сьогодні існує технічна можливість для збільшення транзиту газу в країни Центральної і Західної Європи до 142 млрд. куб. м на рік без

розширення газотранспортної системи.

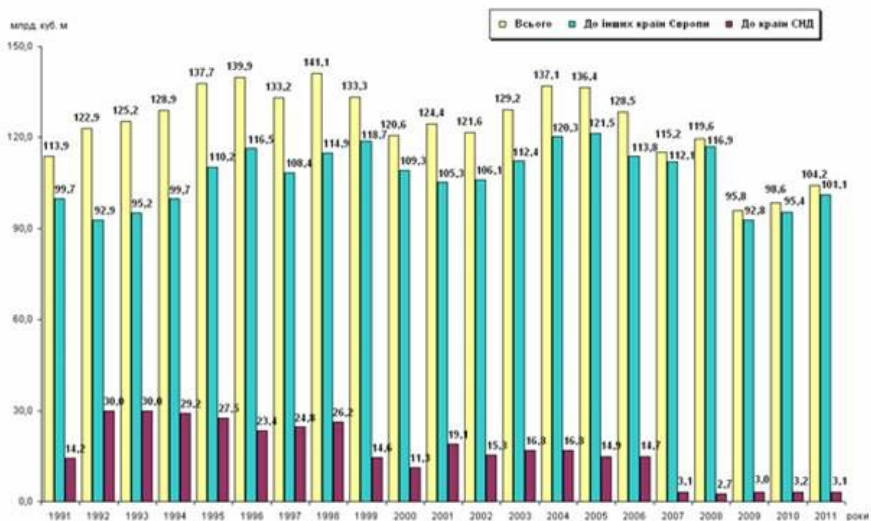


Рис. 1. Обсяг транзиту природного газу територією України у 1991 – 2011 рр.

В умовах загострення конкуренції на ринку транспортування енергоносіїв наш стратегічний пріоритет – зміцнення транзитного потенціалу, забезпечення надійності поставок газу. Це завдання вирішується за рахунок реалізації Програми реконструкції та технічного переоснащення газопроводів та компресорних станцій, впровадження європейських стандартів при їх експлуатації, використання енергозберігаючих технологій та обладнання.

Аналізуючи проекти з будівництва нових газопроводів та збільшення потужності існуючих шляхом будівництва нових компресорних станцій. Відповідно до технологічних розрахунків, при впровадженні цих проектів українська газотранспортна система збільшить свій транзитний потенціал ще майже на 60 млрд. куб. м на рік - до 200 млрд. куб. м на рік.

Крім газопровідної, Україна володіє розвинутою нафтопровідною системою. В системі нафтопроводів, загальна довжина яких становить 4,7 тис. км., працює 51 нафтоперекачувальна станція. Ємність резервуарного парку – понад 1 млн. куб. м. Пропускна спроможність системи на вході становить 114 млн. т. нафти на рік, на виході – близько 56 млн. т на рік.

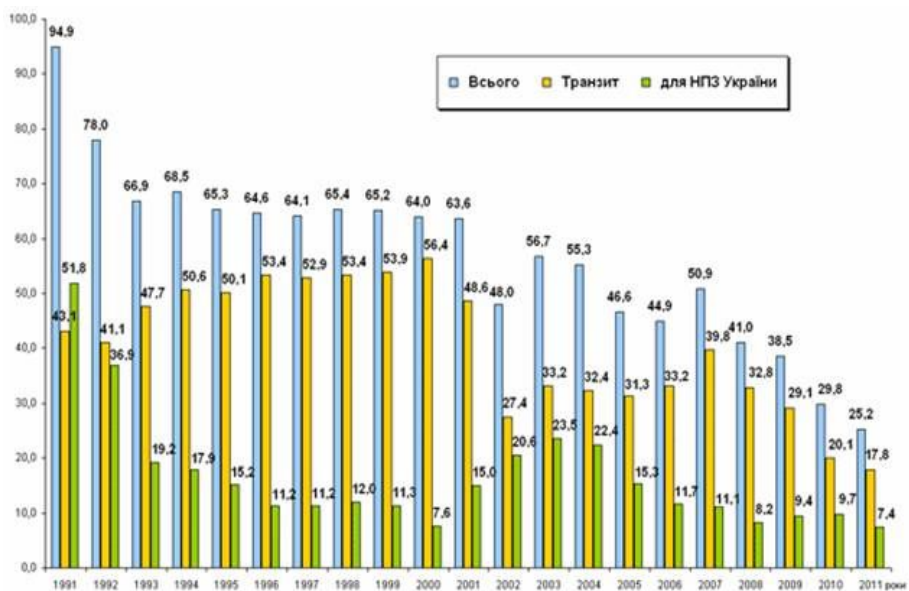
Потреба України в нафті та продуктах її переробки сьогодні становить 22 млн. т. Власний видобуток задовольняє потребу національної економіки лише на 20 %. Решта сировини імпортується з Росії та Казахстану, надходячи на українські нафтопереробні заводи існуючою системою трубопроводів через територію Росії.

Частка російської сировини в структурі імпорту нафти в Україну складає понад 95 %, або перевищує 70 % від сукупного об'єму внутрішнього споживання. За міжнародними критеріями, такий рівень залежності від одного експортера енергоносіїв вважається надмірним і, на практиці, часто призводить до економічного та політичного впливу з боку останнього.

Варто зазначити, як покаже світова практика, отримання енергоносіїв обсягом більше 30 % з одного джерела з точки зору забезпечення надійного постачання енергоносіїв та можливості економічного і політичного тиску на країну вже несе загрозу втрати енергетичної незалежності. Таким чином, значний рівень залежності України від імпорту енергоносіїв, особливо від монопольного імпорту природного газу та значний рівень його споживання в країні, обумовлюють незадовільний стан її енергетичної безпеки [9].

Магістральні нафтопроводи України забезпечують поставки нафти з Росії та Казахстану на нафтопереробні заводи України і прокачування її на експорт до країн Центральної і Західної Європи. Транспортування нафти в Україні здійснює ПАТ «Укртранснафта» в системі, якої функціонують три підприємства – філія «Придніпровські магістральні нафтопроводи» (Південно-східний регіон України), філія «Магістральні нафтопроводи «Дружба» (Північно-західний регіон України) та філія «Південні магістральні нафтопроводи» (Південний регіон України).

До 2000 року обсяги транспортування нафти трубопровідною системою України залишалися стабільними на рівні 64 млн. т. на рік, в тому числі транзитом на експорт до 56 млн. т. нафти. У 2011 році транспортовано 25,2 млн. т. нафти, в тому числі транзитом 17,8 млн. т., на нафтопереробні заводи, розташовані на території України поставлено 7,4 млн. т. (рис. 2).



**Рис. 2. Обсяг трубопровідного транспортування нафти територією України у 1991 – 2011 рр., млн. т.**

Як свідчать дані рисунку 2 обсяги транспортування нафти територією України поступово скорочуються, так ми бачимо що в 2009 році через територію нашої держави транспортували 38,5 млн. т. нафти, тоді як у 2011 році цей обсяг зменшився на 20,7 млн. т. і становив 17,8 млн. т. дана тенденція є негативною і потребує використання нафтопроводів на повну потужність шляхом укладання угод з іншими державами щодо транспортування нафти.

Україна має розвинену систему транспортування та переробки нафти, але завантаження нафтотранспортних магістралей становить 35%. Резерв пропускної спроможності становить 5-6 млн. т. нафти на рік.

Суттєвим недоліком в постачанні і транзиті нафти в Україні є те, що зовнішніми надходженнями сировини українська нафтопровідна система пов'язана тільки з російською нафтопровідною системою, що призводить до монопольного положення Росії у постачанні нафти в Україну та її транзиті. У таких умовах заходи з диверсифікації джерел надходження нафти мають розглядатися як ключовий елемент забезпечення енергетичної безпеки держави і створення умов для стабільної роботи та розвитку економіки країни.

Після 2010 року існує ризик поступової втрати обсягів транзиту російської нафти, тому сьогодні для України все більше зростає значення проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору (ЄАНТК) і, зокрема, його основної складової (нафтопроводу „Одеса–Броди” (в основному напрямку). Географічне розташування України дозволяє задіяти різноманітні джерела постачання нафти незалежними шляхами з Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, країн Близького і Середнього Сходу та ін., суттєво посиливши роль держави-транзитера між нафтодобувними регіонами та важливими ринками збуту в Європі [5].

Потенційними країнами-імпортерами нафти в Україну (крім Росії) слід вважати: Казахстан, Азербайджан, Туркменістан, Іран, а також Ірак, Саудівську Аравію, Лівію, Алжир. Більшість з цих країн мають значні експортні можливості, які можуть задовольнити потреби України, але це буде залежати від транспортних можливостей, енергетичної дипломатії та фінансових витрат.

У забезпеченні енергетичної безпеки України помітне місце посідають спроби, починаючи ще з 1992 р., розбудови незалежного від Росії нафтотранспортного шляху для імпорту сирої нафти з країн Близького Сходу, Азії, Кавказу, Каспійського регіону [3]. Варто зазначити, що Каспійський регіон має значні запаси вуглеводнів. Однак його потенціал поступається можливостям основних світових експортерів. Якщо в країнах Перської затоки доведені запаси нафти оцінюються в 92 млрд. т (60% світових запасів), то в країнах Каспійського регіону (без Росії та Ірану) у 4 млрд. т (є і вищі оцінки). Загалом, за оцінками експертів, комерційні запаси нафти на Каспії становлять 30 млрд. т нафтового еквіваленту (н. е.), прогнозовані - близько 100 млрд. т. Стратегічними інтересами України в Каспійському регіоні є:

- постачання енергоносіїв з прикаспійських країн для забезпечення ними потреб власної економіки;
- створення нового транспортного шляху між Азійським та Європейським континентами – Європейсько-Азійського нафтотранспортного коридору (ЄАНТК), сполученого з Транскаспійським коридором (ТКК);
- транзит територією України каспійської нафти до Європи з використанням комбінованої системи постачання трубопровідним та морським транспортом ЄАНТК та ТКК.

Варто зазначити, що навіть за оцінками західних експертів, українська частина ЄАНТК є найбезпечнішим шляхом для каспійської нафти до Європи і саме тут Україна має можливість відбутися як стратегічний партнер ЄС.

Для підвищення ефективності енергетичного потенціалу щодо транспортування нафти й газу в інші країни сьогодні і в перспективі необхідно:

- остаточне вирішення всіх організаційних та технічних питань щодо подовження нафтопроводу від Бродів на територію Польщі (Гданськ), що дозволить подати нафту до портів Балтійського моря і до Німеччини;
- тісна співпраця із зацікавленими країнами, потенційними споживачами транзитної нафти, це, насамперед, з Польщею, а також Угорщиною, Словаччиною, Німеччиною й іншими;
- створення максимально сприятливих організаційно-технічних та економічних умов для використання країнами – імпортерами та експортерами об'єктів нафтотранспортного коридору, в тому числі, вибір партнерів по закупівлі нафти, підрахунок обсягів її транзиту та визначення з тарифами, керуючись при цьому вимогами економічної доцільності;
- утримання та посилення стратегічного положення України в міжнародній системі транспортування газу за рахунок створення правових умов для недопущення несанкціонованого відбору газу та критичної заборгованості за газ, підвищення та підтримання технічного рівня й надійності газотранспортної системи, розширення транзитних потужностей та потужностей системи підземного зберігання газу, розширення кола країн, яким надаються транспортні послуги.

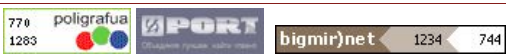
**Висновки.** Україна має потужний енерготранзитний потенціал, який повинен стати стратегічним орієнтиром розвитку нафтогазового комплексу для зменшення енергетичної залежності та забезпечення національних інтересів. Існуючі транзитні системи газо- і нафтопроводів та їх подальший розвиток є важливим фактором надійності і безпеки енергозабезпечення та євроінтеграції.

Гарантування безпеки поставок енергетичних продуктів має досягатися через диверсифікацію джерел і маршрутів постачання природного газу в Україну шляхом участі у міжнародних проектах транспортування газу до Європи з Туркменістану, Азербайджану, Ірану та інших країн. Ці пріоритетні позиції забезпечують подальший розвиток транзитного потенціалу, що позитивно вплине на розвиток національної економіки, дозволить збільшити інвестиційні потоки та підвищити рівень енергетичної безпеки України.

#### **Література:**

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року (Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/>.
2. Загній, О.Г. Функціональне значення інноваційного розвитку паливно-енергетичного комплексу для економіки / О.Г. Загній // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.10. – С. 167-172.
3. Енергетичні ресурси та потоки / За ред. Шидловського А.К. – К.: УЕЗ, 2003.-с. 410.
4. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [// www.mvp.gov.ua](http://www.mvp.gov.ua).
5. Нафтопереробна промисловість України: стан, проблеми і шляхи розвитку [Електронний ресурс] // Національна безпека і оборона. – 2006. – № 3 (75). – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua>).
6. Яснюк, Т.Є. Паливно-енергетичний комплекс України: Стан, проблеми та перспективи розвитку / Т.Є. Яснюк // Український географічний журнал. – 2009. - № 3. – С. 29-34.
7. Передерій, Н.О. Формування ринку альтернативних джерел енергії з біомаси в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / Н.О. Передерій. – Київ, 2009. – 19 с.
8. Список країн за довжиною магістральних трубопроводів [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
9. Земляний, Н., Чинники безпеки нафтопроводів при виборі варіантів диверсифікації постачання нафти в Україну/ Н. Земляний, В. Бараннік [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.db.niss.gov.ua>.
10. Волович, О. Перспективи диверсифікації джерел постачання енергоносіїв в Україну / О. Волович // Національний ін-т стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/5.htm>.
11. Новицький, В. Економічні ресурси цивілізаційного розвитку: Навч. посіб./ В. Новицький – К.: НАУ,2004. – 268 с.

*Стаття надійшла до редакції 19.09.2012 р.*



ТОВ "ДКС Центр"